

Halonen Sanelma Uusikirkko ENTISEN EVAKON TARINA

Sanelma Halonen on tällä muistelmallaan osallistunut Karjala-lehden muistelmakilpailuun ja kertoo näin: Haastelen tässä, mitä itse muistan, ehkäpä muistin hiukan hypellessäkin, koko evakkomatkasta.

Lähtövuosi oli 1939 marras-joulukuun vaihteessa, niinkuin kaikki tietävät. - Silloin meni maat, meni hevoset, meni pellot päivärinnat, meni ikkunat iloiset. Jou'uin puulle pyörivälle, varvalle vapisevalle. Käyn minä kymmenen kyleä. Paljo katson kaupunteja. Löyä en paikkaa parasta, Karjalani verrallista, Karjalani kaunehusta, suvun syntymäsihoa. -

Minä olen Sanelma Halonen os. Parkki. Olen syntynyt Viipurissa 20. päivä syyskuuta 1920. Ai, ai, onpas siitä pitkä aika. Evakkoon lähdin Uudeltakirkolta, jossa olimme asuneet pari vuotta. Jo edellisenä talvena oli nähty venäläisten ehkä säähavaintopalloja ehkä jotain muuta kulkevan taivaalla, useimmiten vielä täydenkuun aikaan. Tuli tunne siitä, että nyt on kaksi kuuta menossa taivaalla. Tämä ei-luonnollinen pallo kulki nopeammin. Siellä Halola-järven päässä, jonka rannalla asuimme, sieltä ihmiset katsoivat. Heistä näytti, että tämä pallo meni Linkan metsän kohdalta. Niin sitä nimitettiin Linkan piruksi.

Olin myös alkanut nähdä unta, määrätynlaista unta, jolloin juna Viipurista avoimin puunkuljetusvaunuin kulki kohti Terijokea kuormassaan tukkeja. Se tuli sieltä poispäin, kun tukit oli kuorittu ja ne olivat valkosia. Tätä tapahtui useana yönä. Kerroin siitä äidilleni. Olin silloin vajaa 19-vuotias. Äitini sanoi, että ei tiä hyyvää. Ei hän osannut sanoa, mitä se on. Eihän siellä pienessä maalaiskylässä niin kovin paljon seurattu näitä maailman tapahtumia kaikkia kriisejä. Elimme vain siellä omassa pienessä paratiisissamme onnellisina työtä tehden.

Sitten toinen uni. Äitini keskimäinen sisar oli vuonna -32 mennyt salaa Venäjälle perheineensä, elikä loikannut, niinkuin silloin sanottiin. Näin nyt hänet istuvan Viipurin vanhan tavara-aseman, se oli puinen rakennus, vintillä. Hän istui siellä olkien päällä. Hänellä oli päällensä esiliina, joka oli koristettu sirpein vasaroin ja punaisin tähdin. Hän satoi heinistä, mitä lie sitonut. Tämän minä näin useampana yönä. Kerroin siitä myös äidille. Äiti sanoi: - Mikä lienää Alma-raukal siel, ku hää tulee tulee uniloi. Ei tarvinnut kauan odottaa.

Kesällä Kronstadt ampui merelle harjoitusammuntaa tykeillä. Mutta sitten marraskuun viimeisenä päivänä vuonna 1939 tykit oli käännetty Suomen mantereelle, meren rannikolle sinne Inoon päin, kuinka pitkälle lie ollutkaan. Halolaan se ei muuten yltänyt, mutta aina jostakin tuli tieto, että Ryssä ampuu.

Kannakselaiset olivat kovin hyväuskosia siinä mielessä, että kyllä venäläine voitetaan, äkkiihä tää voitetaan. Ei siitä kaua oo ku se yrittää. Mut eipäse niin ollukkaa. Illalla tulee suojeluskontapoika, koputtelee ovelle ja sanoo: - Älkää nyt säikähtäkää, mut teitä pitäs nyt yhtee mennessä keritä tuonne toiselle puolelle järven, tuonne Rantamäelle sotilasparantolaan, toipumiskottii oikeastaa. Mukkaa ei saa ottaa kuin sen verran nyyttiläi, mitä voip kantaa käes. Sieltä sit sannoot, mitä tehää. Hää ei tiä tään enempää. Sillo tietys arvattii, et nyt tulee lähtä jonneki etemmäks. Jokkaine tek pari nyyttii. Toisee pistettii evästä ja lääkkehii toisee vähäse jottai vaihtovaatteita ja lisälämmintä. Päälle laitettii nii paljo vaatetta ku saatii menemää. Olhase jo vähä kylmäkki, vaikkei sillo olt lunta viel.

Tais olla jottai sellaista härmää, jos muistelen. Sinnehä sit mäntii. Ei miul oo minkäänlaista mielikuuvaa, miten kotonta mäntii Rantamäkke. Meil ei ainakaa olt hevosta. Oiskoha myä kävelty. Matka ol kaks ja puol tai kolme kilometrii. Venneel myä ei kuitenkaa siit yli menty, vaik se ol iha järven toisel puol. Olkoo nyt kui vaa. Siel myä sit oltii, uoteltii ja uoteltii. Oltii levottomii ja jokkaine juttel siel, mitä juttel. Pojat käyviit minnuuki katsomas, jotka olliit ihastunneita ja koittiit jututtaa minnuu.

Oisko se olt neljäaika aamul, ku tul linja-autoi muutama kappale. Ne oli varmaan tarkoitettu haavoittuneiden kuljettamista varten, koska siin ol vuoteita kahtapuolta kahes kerrokses. Sinne myä sit mäntii, siin ol mei kyläosast tiikkolaisii, halolaisii ja tais olla Kuujärvelt. Mist lie olt, en tiä. Mie en olt kahes vuoves viel oppint tuntemaa muita ku tiikkolaiset. Sit nää autot läksiit siitä ja veivät meit Hanni- laa. Meiät sit purettii pois ja majotettii näihi suuri kartanoihi, yhtee meiät ja johonki toisee ehkä toiset.

Siellä myä sit oltii lattial siskopetil, kenel ol mikäki nyytti päänalla. Kun tul päivä ja tul nälkä, sielt tul paikallissii isäntii ja kyseliit, oisko teurastajaa kettää näis ikämiehis. Saatais lihakeittoa, jos teurastettais pienemp mullikka. Olha miehii, jotka ol tottuneet maal itsellee teurastammaa. Myä saatii iltapäiväl lihakeittoa.

Toisena iltanakin käyti pitkällee, mut myä ei saatukaa kauaa olla. Meil tultii sanomaa, et nyt asemalle. Asema ei kai ollu kovin kaukana, kun miul ei oo siit minkäänlaista kuvvaa siit vaiheest. Sit oltii ns. härkävaunuis. Sinne myä kiiveltii. Ai kui se ol korkealla. Vielhä se asema kohal, ku siin ol tätä latkomptii, mut sit ko mäntii etteepäi ja ois pitänt päässä pissalle ja päässä minnehyyvää ni. Miehet käyviit kiireevilkkaa hakemas meille vettä. Kun tul pissahätä, niin pylyy ulkopuolel, ku juna kulk ja miehet pittiit kiinni, ettei puottu.

Yhes vaihees äiti sano isälle: - Nytko mää seuraava kerra, jos on joku kauppa, ni osta kattila, et saatais tuos kaminas keitetyks vettä. Oisha se mukavamp leivä kans syyväkii. Isä haki kattilan. Meil ol vanha emäntä, joka ol sairas. Ku myö siin kaik juotii, ni hänel tul pissahätä. Ei hää mitenkää voint olla siin ja roikkuu. Äiti sano yhtäkkiä: - Mitä täs, kaaetaa tää ves pois, jos ei kukkaa nyt justii juo ja lita pissaa tähä kattilaa. Siinhä nous tietysti kauhia meteli. - Kattilaa, kattilaa, sano äiti, - eihä tää oo ensimmäine kerta, ku tämmästä saattaa tapahtua. Hätätila, mikä hätätila. lita sit pissas siihe ja se heitetii pois. Seuraavalt asemalt isä kävi taas hakemas vettä. Pesi ensittäi sen oikein hyvi siel. Keitetii siin se ensimmäine vesi. Ku tultii seuraaval asemal, haettii sellaine vesi, mitä voitii taas juuva. Kaikenlaisii tämmösiä kommelluksiiha siin oli.

Juna heittel tätä meikäii vaunuu eestakasi. Myä ei ain tietettykkää, mis myö oltii. Päivät siin sit kulluit ja sit myä katottii, ku yhten päivän, oisko myä oltu jossai Riihimäen paikkeil, Suomen lippuloi liehu siel. Isä selitti: - Nyt on itsenäisyyspäivä. Silloin kaikki kävivät laulamaa isänmaallisia lauluja. Isä sano miul: - Nyt ne nostattaat mieltäsä. Lieks tuokaa oikee mukava ja terveellistä heiiä survollensa. Hyö lauloit aikasa.

Tul ilta ja taas männä kolkutettii etteepäi. Taas tuntu siltä, et nyt heitetää meitä jonnekkii junas. Taas seiso vaunu. Se ol tämmästä. Ku myä oltii tultu siin junas ensimmäisestä päivästä joulukuuta kuuventee päivää. Kyl siin ol saant käyvä usseimma kerra eestakasi ja seisoo jossaki ratapihoil tai sivuraiteil.

Nii sit tuli iltayä ja tultii sanomaa: - Nyt ollaa peril siel, minne on meinattu mennäki. Nyt myä ollaa Salossa. Ootelkaa vaunuis nii kaua, ku isännät tietävät tulla teitä hakemaa. Isä laski siin leikkii, et jaa jaa nyt ollaaki semmoses paikas, mis ei millokaa lakasta lattioita. Sillo sano yks naapuri emäntä oikee lestadiolaine: - Elä sie valehtelee, kuule Parkki. - Ehä mie mittää valehtelee, ei tääl lakasta lattioita. - Jos sie et puhu totta, nii sie et pääse taivaasee. Mie jos en aukase tätä koprajain, ni sie et pääse taivaasee. Isä hymyili siinä vaan.

Kun oltiin sijoittuneet paikoilleen, tämä samainen perhe, jossa tämä emäntä ol, asutettii sammaa talloo niinku myäki. Sitte vast asia selvis. Ei varsinaissuomalaiset lakaisseet lattiaa, nehä joko käväsi sen tai keräs. Sitten sen selvisi. - Sie raakkilaise Parkki, minkälaisii sie keksit. Isä ol kulkent nii paljo. Hää olt nuoren miehen ns. kaupparatsu. Hää vähä ties, minkälaisii murreranoja missäki oli. Hää kevennykses koitti siin sit jutella.

Näin meiät sitte sijoitettii Rekijoelle Kollin talloo. Siel ol silkertaa, ku isäntä oli sovassa ja emäntä oli muutama viiko ikäse pienen pojan kanssa. Pojal ol nähtäväst, jos nykyhienost sanottais ni koliikki. Se ei kunnol syänt, ei nukkunt, se itki vaa. Siel ol tuppaa asutettunt Pajun perhe. Pajun vanha mummo painu sinne, ku Lauri-poika itki. Hää hoiteli ja pesi ja sano, mitä emäntä laittaa lapselle syämistä, mitä laittaa pulloo. Nyt sitte Lauri immee.

Sit se sano silviisii emännälle: - Lauril pitäs saaha semmone yäpaita, missä vois päivälkii olla. Äiti ko ol ompelija, ni emäntä etsi kangasta. Läytyhä sitä. Äiti ommella rätsäyttii semmosen yäpajia, mitä voip päivälkii pittää. Se ol hyvä, lämmin ja hellä. Mummon hoijossa alko Lauri vähäkerrassa virkistyy. Sit ko tul rauha ja kevät ja ihmiset alkoit sielt sit, meitä alettii viiä sijoituspaikalle ja kuka alko itsetoimisest etsimää jotaki leipäpuuta ja sijoituspaikkaa, ni emäntä kiittel nii kovast: - Miten mie olisi tän sovan läpi pääst ja miten ois Lauril käynt, jos ei teitä karjalaisia ois olt. Oliha se vähän karjalaisellekkii.

Meijät kaksi perhettä kaheksan henkee ensin meinattii asuttaa suuree sallii. Hyväne aika, eihä sitä ois saant lämpimäkskää. Siel ol vanha-aikane takka, mist savut männiit suoraa ilmaa. Etti katsel siin ja sano, et täs on tämmäne juhlaetteine, mis ol pystyuunikii sentää. Voijaaks myä käyvä tähä. Täs taitaa olla yks sänkykii. Se meil sit luvattii. Mie nukuin siel seinävieres ja isä ja äitiki nukkuit siin, ko se ol kahemaattava sänky.

Toine perhe, hyä laittoit siskopetin lattial, lapset siihe isän ja äitin välillä, neljä lasta. Isä ja äiti vähä suoja lämpimäl. Pimiähä se ol, vaa kuistille menevä pien kapia ovi-ikkuna ja ei olt, mitä poltatkaa. öljy, kynttilät kaik olliit tiukal. Sähköä siel ei ollu ensikä. Kylhä siel näki nukkuu ja päiväks mentii sinne issoo tuppaa. Sekkii ol iha kylmä, mut mo siel kolme perhettä laitto ruokaa, joha se hellakii vähä lämmitti. Emännäl ol annettu, et hänen täyty laittaa ruokaa. Aamul hää keitti ison kattilallisen kaurapuuroo. Syätii siin sitte ja vähä maitookii saatii. Puolet jäivät. Seuraavan aamun hää lämmitti sitä.

Sama ol päiväl potattiin kans. En mie muista, mitä meil oli. Ei kai meil ollu paljo mittää sen potatin kans. Isä lähti kirkolle sit katselemaa näitä herroi, jos nii sanois, sijoitusasioie hoitajii. Hää puhu, et jos saatais se hinta, mitä talot saivat muonittamisesta, me voitais itseki laittaa jottai. Ei oltais emännän huolen ja hartioil. Niin se sit sovittii. Elvi-emäntä ol hyvi mielissää, ku hää pääs täst syöttämisen huolest.

Ain sitä sit jostai päin läyvettii murune voita ja jostakii saatii vähä kallaakii. Isä ol sellane tehokas etsijä ja ties kauppataiot. Sattu meil olemaa rahhaa, ku myö oltii kahvitettu näitä sotilaita, joita siel oli majoitettuna Halolassakii. Mikä oli, ni ol keritty myyvä jo perunalastii perunajauhotehtaal. Sielt tul tilitys. Niinhä myö oltii ko Herran kukkaros.

Sit isä meinas, et ei tääl Rekijoil eikä Saloskaa oo mittää, myähä lähettäakii Turkuu. Myä saatii kuulla, et eno ol perheinee siel Turus Ruohonpääs. Mikä siin, myä mäntii junnaa isä, äiti, mie ja nyytit. Matkustettii Turkuu ja mentii enon luokse, heijä pienee asuntoosa lattial nukkumaa. Toivottii, et isä löytää asunnon ja löytää tyän.

Monien vaikeuksien jälkeen saatiin vanhast puutalost toisest kerroksest huone ja keittiä ja sinne sit mentii ja siel asuttii, mut isä ei saant sil kertaa Turust mittää työtä, jote hää läks linnotustäihi Virolahel. Hää ol sen kesän siellä. Syksyl ku hää tul kottii käymää, sillo olikii Turus Kupittaa tehtaal varastomiehe paikka. Isä tuns, että täähä onkii häne paikka, ku hää on olt Viipuriskii varastomiehen ja ol välil Riihimäelläkkii rautakaupas varastomiehen. Nii hää pääskii sinne.

Näi isä sai työpaikan ja myö eletti siel niinku karjalaiset ellii. Nähtii nälkää niinku toisetkii. Ku sillo ol pakkasyät ja kovat pakkaset, ei maanviljelijätkää voineet tuuva perunaa ja lanttuu sinne torille. Jonku verra tul sit silakoita. Niitä pit männä monta tuntii aikasemmi jonottammaa.

Äitiki män enon vaimon kanssa jo kahe aikaa yäl torille. Toine kävi välil lämmittelemässä jossaki lähettyvil ja toine taas tuli. Välil jonotettii peräkkäisii siinä. Jos satuit pääsemää alkupäähä, sait kallaa. Joskus käi nii, et sait jonottaa iha turhaa kuuskii tuntii, etkä saant yhtää. Joskus siel ol pienii simppuja. Ne ol vähä niinku kiiskiä. Niitä tuli silakkoie kans merestä. Niistä tul hyvä keitto.

Korttikupongeil saatii, mitä saatii. Sahajauhoist tehtyy kahvikorviketta ja sikurii. Oltii kesän käyty nyhtämäs voikukanjuurii tuolt tievarsilt. Niit olkii vähä paljo ja jos saatii siihe joukkoo kourallinen jyyvii, ol ne sit mitä jyyvii hyvänsä. Niist sit korviketta itse paahettii. Saatii kohvii sit. Maitoo ei olt kovin suurta tilkkaa, ko oltii aikaihmisii kaik, mut aina näkkyy ihmine toimeen tulevan.

Syksy tul ja käyttii marjas, tai äitihä se kävi marjas. Mie yritin tätä ompelimestouhuu, jos jostai saais markkoi. Meil asu yks miu ompelutyäkaveri siin, kunnes häne siskosa muutti Turkuu. Se asu iha yhe talve ja sit keittiä puolel asu yks isän tuttava ja sen velikii tuli sinne. Nii kaik mahuttii. Ves pit hakkee pihalta. Ei siin ollu mittää vessoi, siin juostii ulkokuoneis toiste ihmiste ikkuna al. Ne sai laskee, kuinka monta kertaa tuo on käynt. Ämpäriihä myä pissattii. Tuntu se hassult, et likaveen kaatopaikka oli iha yhen huoneiston keittiä ikkuna al, mut ei siin kerint ajattelemaa mittää tommosii.

Siin eletti ja kirjotettii sukulaisille,kaikille, kene nimet ja osoitteet saatii tietää. Sehä oli siirtoväen, mikä sen nimi mahto olla, mikä tiedotteli et se ja se ihmine kyssyy tätä ja tätä ihmistä. Kenel ol radio, vaikkei evakoil oltkaa, nii olha noil muil ihmisil. Sit ne ain sannoit, et sinnuukii on kysytty. Sit otettii yhteyttä siirtoväen nimi- ja osoitetiedotukseen. Sinne annettii nimi ja kyseltii, onks sellasii ja tälläsii.

Meil ol siit hyvä, et miun kummitättiin ol jo Mikkelis. Myö oltii keritty saaha tää sit tietoo jo enneko myä jouvuttii evakkoo lähtemää. Hää ol Viipuris, mut häne rouvallaa ol kangasliike. Ku he sitä kuitenkin sit tyhjensiit. Täti ol mänt sinne Mikkeliä näihe tavaroie kans. Hää kerkis kirjottaa, et hää on Mikkelis. Meil ol sinne osoite. Sit ol yks miu serkkuin, joka ol Kylmäkoskel. Tämmäset olliit mukavii, ku joillekii sai. Siit ne

alkoit sit vähäkerrassaa ilmesty. Äiti sukulaiset ol saaneet kaik jo tietää, Saimi-täti mis hää on ja sitä kautta kulki tieto.

Näihä sitä eletti. Tul vaa tuos sit mielee, ku mentii Rekijoel Kollin talloo, emäntä siunas: - Voi hyväne aika, noiks paljo teitä tulloo, no ei mittää, päivää vaa ja käykäähä nyt johonkii. Sitteko isäntä - hää ol joutunt vangiks, mut pääs sielt kuitenkin sit pois - tuli välil käymää koton, hää sano emännälle: - Näitä pittää pittää hyväst. Niil ol nii mukavat koit ja ne pittiit heitä hyväst.

Hyvästhä meil ol siihekii ast ollu, olosuhteih nähhe iha hyväst. Mie muistan ensimmäise saunakerran, kun myäkii oltii oltu matkal jo nii kaua. Ku siihe asetuttii, äiti sano: - Nyt pitäs päässä saunaa. Emäntä sano: - Voi ku ei oo puita. Miehet tekemää puita. Kolme miestä painuu metsää kaatamaa puita, ku ei muute olt. Pilkkoiit ja meinasiiit, et ko tervasta on , nii kyl se siit lähtee palamaa.

Talos ol iso sauna, mis välist ol savustettu kinkkuu välist kuivatettu mallasohraa ja tehty kaikkee. Se ol nii outo karjalaisil karjalaisee saunaa verraten. Siel ol semmone pritsi ylhääl, meil ol lauteet. Sinne sit mentii. Havuja miehet laittoit lattialle. Sit ol vastast kyse. €ti sano: - Ei mittää tule täst, jos ei vastoi oo. Hää läks kävelemmää metsää ja taittel sielt männynoksii ja katajanoksii. Katajaoksat hää pist vasta sissää ja männynoksat , mitkä ol lehväsempii hää laitto pääle. Kyl se tuntu makialt, ku se kuumas vees hauvottii. Kyl tuntu makialt saaha kylpee oikee vastan kans, vaik se olkii havuquine vasta.

Myä saatii monenlaista virkistystä siit pihkasta ja muusta. Hengitysilmaan tuli kaikkia mukavia tuoksuja. Ol nii lyhyt tää evakko aika, ku asetuttii sinne. Sit alko uuvestää tää ns. jatkosota. Myö sit tultii Lietoo pommituksii pakkoo, ku se pommittii nii hävyttämäst. Nii se ystävä sielt se yritti nii kovast pommittaa Turkuu, niiko se pommittii kaikkii muitakii kaupunkeja. Nii myö sit tultii Lietoo, ku meil ol tääl jo pien paikka erotettukii, mis ol vähä metsää ja pelto. Mäntii sinne ja päästii asumaa yhe nuore perheen kans yhtee, ku emäntä ol karjalaine. Siel oltii ja isä käi Turus täissä.

Naiset koittiit auttaa talonväkkee pellol heinäs ja mitä täitä siel sit olkii. Kun sit tul tää suomalaiste etenemisvaihe ja ku pääsiit sinne rajalle, ni karjalaiset olliit nii hypys menemää takasi Kannakselle, nii myäkii. Mahtoks se olla huhtikuu, ku se ol syksyl vallattu. Se ol huhtikuu, ku lähettii. Meil ol käynt viel nii onnekaast, et meil ol jääneet seinät pystyy siit entisest talost. Siin ol asunt venäläisii sitä enne ja heil ol olt hevossairaala siin.

Nimilaattoi ol siel vajassakkii. Ne ol olleet joka puolel. Vesijohto ol käännetty pihalle. Navetast ol vesijohto kokonaan jäänt, minne lie jäänt. En mie ymmärrä, mitä hyä ol tehneetkää. Ku myö männää, ni joka hirrerako ol nii täys lutikkoi, et enempeä ei mahtunt millää. Ol iha kauheeta, et tänneks meitä pittää nyt jäähä.

Äiti sano -Mittää tavaroita ei viijä sissää. Pistetää vaik saunaa, ku se ol jäänt. Isä männöö etsimää lähimpää kauppa ja ostaa sielt karkiaa suolaa ja lipiäkiivee, jos saap. Sielt sai karkiaa suolaa ja lipeäkiivee, ihme kyl. Nii myä keitetii sit kuumaa vettä. Rukkaset käessä hangattii kuumal lipiäveel kaik hirsseinät. Olivat repineet niist pahvit pois. Hyvä olkii, et olivat repineet. Sit rakoset täytee suolaa. Näi myö saatii asettummaa nii, et lutikoita ei meitä tietääksee olt, eikä ne tulleet meille tekemää pahhaa.

Mut sitko kesemmäl tul lissää väkkee Kurpalle Kurpakyllää ja ne olliit siin meil asumas nii kaua, ku saivat jottai saunatuppa itellee tehtyy. Hyö alkoit puhhuu, et nii paljo on lutikkoi, ettei tuu mittää. Äiti sano, ettei mei huonees oo yhtää eikä meitä tuvas oo yhtää. - Kyl on.

Ku hyä lähtiit, pihal puisteliit kaik vaatteet hyväst. Äiti sano: - Tuo on ihan turhaa. Ku tyä siel yhe yön nukutte, teil on lutikat. Hyö nauroit vaa. Mut ko sit tul yö, äiti herättii miutkii: - Nouseha katsomaa. Pitkin lattiaa män iso lutikkaparvi. Se tul sielt kammarist, mis hyä ol asuneet. Meni yli lattian ja sielt jonnekii seinänrakkoo ja ulos. Äiti sano: - Enks mie sanonutkii, et mie pistän ne menemää niitte perrää. Sen jälkee ei meil olt lutikoi, mut heil oli kyl. Heil ol viel tappelemine siitäkii.

Tul syksy ja ku ei koulurakennuksii ollu, ni sitä Halolakylän kouluu jaettii kahtee ossaa. Yläluokat pistettii Kaukolaa sin toisepuole järve ja meil sit tuli alaluokat. Ensimmäine ja toine luokka olliit yhes, mitä se nyt haittas. Siin molemmat oppiit, minkä oppiit. Myä saatii lähelle eläkeikkää oleva neiti, Maria Attalaine opettajaks. Ensimmäisen vuoten hää asu Hägguistin Miljan kans pienes kammaris. Isä, äiti ja mie nukuttii tuvas. Se toine kamhari ol luokkana.

Ensin ol luokka tuvas. Mut äiti alko sannoo, et muutetaa luokka kammarii, ku ei pääse laittamaa ruokaa. Voi, voi, se ol hauskaa, ku lapset tullit senaikasis vaateis, talvipakkaselkii järve yli. Kuka heis sit ol minkäkiline. Siel ol yks pinpoikakii, jol ol aina nenä rääs. Ei hää olt oikee nuhaskaa, mut hää ol sitä sorttuu. Äiti piti aina toises esiliinataskus Pekkaa varte nenäliinan. Lopuks Pekka sai itsekii nenäliinan. Kun äiti rupes pyyhkimää, Pekka otti taskustaa ja näi hää oppi käyttämää nenäliinaa.

Sit ol sellane pien tyttö, Raili, hää ol jo toisel luokal. Hää tullee kerra talvel, ei oo sukkii jalas, muuta ko kengät ja mitä lie olt vähä pääl ja nii vilusena. Äiti sano: - Voi, lapsarka, mite sie oot lähtent. Eiks äitikää yhtää sanont, et sukat pittää olla ja ottaa paksummat lapaset, ku siul kuitenkin on. Äiti saap siel justii vauvaa. Äiti sai vauvaa ja hää läks sallaa. Äiti hiero hänet lämpimäks ja juotti sit viel lämmintä maitoo. Isä tul hakemaa hänet pois hevosel.

Tämmäsii kaikkii siel saatto tapahtuu. Viljeltii maata ja pieltii pari lehmää, kasvatettii vasikka. Ol parikymment kannaa. Näis voista ja munista saatii vähä kohvirahhaa, suolarahhaa, niinko äiti sano. Eihä se mittää kohvii olt, ko se ol korviketta. Kummitäti lähetti ain jottai vaatepuolta. Sit mie sain päähäin, et mie mään naimisii tään Halosen Ilmarin kans, ku myä ol pitty seuraa jo enne talvisoan syttymistä. Nii meiät sit vihittii iha juhllisest siel tuvas.

Sormuksii kans ol vaikeutta. Ku myä mäntii Viipurii ostamaa, ois pitänt olla vaihtokultaa. Mut mistäs meil ol, ku meil ei ollu entisii sormuksii. Kuitenki sano kultaseppä, et hänel on kaks miestesormusta ja kolme naistesormusta vähä niinko tiski al. Näis vois sit valita. Mies valitsi sen pienemmän, ku se ol sillo hyvä hänel. Miul ol sanottu, ettei saa ottaa pientä sormusta, ko sormet myähemmi mite laajenoot. Mie otin kaks suurempaa sit. Nii meiät sit vihittii. Topi Vapalahti ajo pyäräl kirkolt 12 km meitä vihkimää keväällä huhtikuus. Siin se män se elämä.

Perustettii marttakerho ja se olkii oikee mukava. Keksittii nuoret siel ohjelmaa. Pieltii marttailtoi. Emännät paistoit, kuka mitäkii sai aikaseks. Mykrä rouva osakii tehä oikee vesrinkeleitä semmosest kuorinnee jauhetust vehnäst.

Sillee män aika, kunnes mie taas aloin nähä näitä tukkivaunui, jotka tullit rajalt päi valkosii kuorittui tukkei. Mie en ensi äitilkää virkkant mittää. Sit alko näkky Alma-täti Viipuri asemal. Sit mie sanoin äitille: - Kuule, nyt ei taia seurata hyvyä. Nyt jouvutaa varmast taas lähtemää. Myä ruvettii säästämää kovast niist rahoist, mitä saatii sotilail tarjotust kahvist.

Sit kevääl kesäkuu alus, ku kaks mustaa hevosta ratsastajinee ratsastaa pihhaa. Hevoset hyppiit takajaloillaa. Ilmottiit: - Nyt heti palvelukse, nyt on sota. Sillo miehet äkkii vyöt kiinni ja hatut päähä ja läksiit juoksujalkaa niie paikkoihi, mist olliit sinne tullu. Siit se sota sit alko.

Meille ilmoitettii taas yöllä, et meiä pittää männä Terijoe varrel Leipäsuolle. Sielt teiät pakataa junnaa ja viiää etteepäi. Hevosel isä vei meiät sinne. Sit hää tul kottii ja laitto jottai tavaroj hevose kärryy ja lehmät hää pisti kärry perrää kiinni. Hää sano, et hää ois halunt lopettaa koiran ja kissan. Ne hävisiit nii, ettei niitä näkynt missää. Ne jäivät sinne villiks, jos ei sit sotilaat lopettanneet.

Sit myä vartuttii junnaa, kun se ensittäi vei miehii sinne rajalle, se tullessaa otti evakkoja. Eiks nää venäläiset mokomat tullit lentokonneel. Heil ei olt aikomus pommittaa, hyä ampuit koneki- väril, jollaki tämmäsel. Myö oltii naapuri tytän kans viemäs postilaatikkoa asemal kirjeet miehil- le, et nyt meitä viiää ja uus osoite on jossakii Joutsas.

Vartuttii ja sit alko taas. Junnaa oottavat männiit kaik metsää ja asemaihmiset sirpalesuojaa. Eihä siel mittää turvaa olt. Nehä ois voineet laskee konekiväriil. Myö mäntii Edithin kans. Siel ol nelipyäräset teleskat, joil ol tuotu tavaraa asemal ja siin ol lautapohja. Myö mäntii sinne al, et oltii niinko näkäsuoja. Itsekii tiiettii, et mittää se ei ois auttant. Se ol joku itsesuojeluvaisto, jok tek tään.

Yks mummo ol siin. Hänel ol kahes käsvarres nyytti. Hää män leviäoksasen puun alle niinku näkäsuoja. Aina ko kävi -papa papa- mummo putos polvillee maaha. Ku ol taukoakaa, hää kiipes vähäkerrassaa ja pit puunrungos kiinni. Taas ku tuli laukaukset, taas mummo putos. Tää ol jollakii taval hyvin tragikoomista. Se ol koomista, mut se ol hyvi traagillista.

Äiti ol hyvä kipiä,hänen ois pitänt päässä seuraavan päivän Viipurii sairaalaa leikkauksee, mut ei siin mihinkää päästy. Hää ol kipiä ja hää ol saant iha shoki. Ol mänt pitki metsää ja huutant minnuu vaa. Ol huutant: - Ryssä on amponu, nyt se on kuollu. Ku myö tultii, mie kysyin, et mis äiti on. Sanottii, et tul se metsäs huutaa. Mie mäni hakemaa hänet sielt.

Kohta tulikii juna rajalt päi. Meiät pakattii junnaa, niinku ennekii. Lehmät pantii avovaunuihi ja jotakii pressuja päälle tuulta estämää. Juna läks puuskuttammaa Viipurii päi. Viipuri asemal ku tultii, ni juna seisahu ja yks asemamies tuli meil sanomaa, et oisko tääl sellasii nuorii, jotka tulisiit ja merkitsisivät joka vaunun numeron paperilapulle. Niin myä Edithin kanssa lähettii siitä. Koko aja pelättii, jos se juna lähtee. 52 vaunua oli.

Jo aikasemmi, ku juna pysähty ja otti uusia vaunuja, meitä vaunuu tul mies, joka ol kaikille tuntematon. Hän jututti ja jututti ja sano, et ei tätä junnaa pommiteta eikä ammuta. Siin ol rautatieläise rouva, Sorsan rouva. Mies oli Viipurin asemalla täissä. Sorsan rouva läks Viipuri asemalla pois, läys miehensä ja sano: - Tääl on yks tuntematon. Hänen miehensä sano heti asemavartijolle. Ne tulliiit ja veivät miehen pois, ku hänel ei olt papereita. Kai ol joku desantti tai mikä lie olt. Se jäi arvotukseks.

Nii myö sit tultii samal taval ku ennekii, eestakasi vaunuloi tyänneltii ja tyänneltii. Tultii Heinolaa. Siin purettii ja tää meitä sakkii, miu anoppiin ja appeinkii pere ja muutakii tuttui Halolast. Meiät asutettii Urheiluoipistol Heinolan vieres nii pitkäks aikaa, jot saatais tietoo,minne ja miten.

Siel myä keskenämme juteltii, et mishäse on se äiti, joka melkei sai lapsen siihe vaunuu. Laps ol iha pesemätän ja äiti hyvä kalpee, ku miehet nostiit hänet siihe vaunuu. En oikee muista kaikkee, jotenkii ihmine suojeli itseää, ettei kaikkee muista, miten siin kävi. Oiskoha hää pääst Viipuri kohal johonkii parempaa vaunuu, en tiää.

Siel välillä jossai, oisko olt Lahessa, lotat tulliiit ja toivat sitä velliiä. Siithä evakkolaulukii sannoo. Pyyhkiit ihmisi. Miultkii pyyhkiit jalat ja varpai välitkii. Olliit kovast ystävällisiä. No nii. Siel myä sit oltii.

Anoppi ol pistänt vanhimmalle puperteetti-ikäselte tyttärelee korissa kanaemon, joka hauto justii. Taimi oli kiukkune. Äiti sano: - älä tuost välitä, anna tänne se kori, Mie en pääse liikkumaa paljo, liiku sie sit ja mie katon sitä.

Eyväätt loppuit kaikilt, ku oltii monta päivää tultu junassa. Meil ei olt miehii enää. Ol vaa melkei lapsii. Vanhemmat naisetkii olliit lehmii kans liikkeellä. - Eiks tääl oo mittää siirtoväen sijoittajaa? Muistan, ku miehein nuorempi sisar Hilikka, minkä ikäne hää sit lie olt. Hää itki: - Antakaa leipää, ku ei oo leipää. Arvo, joka ol kolme tai neljävuotinen, ku hää ol just syntynt vähä enne talvisot- taa, sano: - Et sie nyt ymmärrä, et ko ei oo leipää ni ei oo leipää.

Vettä juotii raanasta, jot saatii taas maha täytee. Äiti näk jonkun pihalla ja män kysymää, et onks tääl kettää, joka vastaa siirtoväest. Myö ollaa tääl iha nälkäsiä, ku ollaa syäty kaik eyväätt eikä myä viitsittäis tuota hautovaa kannaa ruveta syämää. Sit tuli leipää ja sit saatii hyvä terveellistä ruokaa siinä. Se oli hyvä.

Kanamunat kuoriutu. Sielt kuoriutu poikasia. Neljätoist poikasta tuli kaikkiaa. Niist olikii pitelemistä, ku nie ois pitänt päässä kävelemmää. Siihe eteise lattialle myä päätettiikkii niitä kävelemmää. Sit tuli kuorma-auto ja sanottii, et kaikki mummot ja lapset lavalle. Mie koittelin puhua, eiks tuo meitä äiti sais tulla tänne ettee istumaa, ku se ei oo terve, se vuotaa. - Ei tänne ettee mittää. Sinne ois kyl mahtunt.

Meille annettii pyärät ja sanottii miul ja Taimil: - Työ ootta nuorii, tyä alkakaa männä pyärän kanssa. Alettii polkumaa, eikä ees tietty, minne päi. Lusii myä sitte päästii. Vähä enne meil tul nii jano ja kuumuus. Siin ol pien mökki tievarres. Myä mäntii hyvin arkana sinne. Ne oli vihasia: - Mitä työ tänne tulette. Mie pyyteli nii kovast anteeksi, mut myö ollaa evakkoja ja ollaa mänäs Joutsaa täst ja meil on jano, eiks myä saatas vettä. -Ottakaa tuost ämpäri ja käykää nostamas kaivost. Se ol vinttikaivo. Nii myö sit vinttattii, juotii ja pahoiteltii, ku meil ei olt minkääläista astiaa, mihi ois pistetty.

Lusissa auto vartto meitä ja kuljettaja sano, et jättäkää pyärät tähä. Toine miehistä jääp siihe ja kuka tullee koppii. Mie sano: - Äiti, äiti. Äiti sano, et hää istuu nyt siin eikä lähe mihinkää. Myö tyttät päästii koppii. Nii meitä sit vietii Joutsaa nuorisoseuralol, mistä sit ruvettii taas viemää.

Äiti ko ol nii huonona, hänet vietii vanhainkottii, mikä ol niinko sairaala tavallaa. Meiät sijoitettii Kuparin talloo. Emäntä pisti kättä yhtee ja sano: - Voi ku mukava, ku tulitte. Mie jo aateli, et eiks meille kettää tuukaa. Hää otti nii mukavast meiät vastaa. Hää ol ilone emäntä.

Talossa oli kolme poikaa pientä. Karjaa hoitamas ol Suoma 18-vuotias orpopyttä. Sit siel ol kaksi sotavankia. Toine ol Emilia. Hää sano, et hää on entine oopperalaulaja Pietarista, Leningradista. Taavetti oli inkeriläine maanviljelijä. Hänel ol poika, niinku siel ol vanhimmast seuraava poika. Hää otti poja niinku omaks. Poika tykkäs hänestä ja nukku sotavangin kans aitassa. Emilia yritti touhottaa, hää ol jo vanha, mut kuitenkin yritti, mitä häne käskettii siivouksis tehä. Emäntä oli mukava ja talos oli tillaa.

Ensittäi meiät asutettii tuppaa, mis ol uuninkylki. Ku paistettii, se ois olt lämmi. Sit emäntä rupes puhumaa, et Suoma vois varmaa vinttikamarist muuttaa jonnekii alas asumaa, jot saatas teiät, miut ja äiti sinne yläs.

Isä ol viel matkallaa lehmii ja hevose kans, mist tuli. Sit siihe tuli toiset evakot, Ilmarin äidin sisar miehensä kanssa, Vaitojat. Hyökii ensin siihe alas tuppaa majoittuvat. Siel vintis oli tillaa, et sinne ois saant toisenkii huoneen. Pekka ku ol rakennusmies, hää rakensi sinne ja heil ol sit asunto. Suoma nukku vintis, ku siel ol iso niinku halli melkei. Hää asettu siihe. Se ol nätisti. Siin ol pöyvät ja kaikki, se vaa et siin ei olt ikkunaa.

Siin myö sit asuttii ja koitettii auttaa toine toisii. Olga-täti tahto kovastkii auttaa. Ku lehmätkii tulliit, hää halus lypsää ne. Hää sano, et sie et lähe, hää lypsää samal, ku omansakkii lypsää. Emäntä anto mielellää kaikkii ruokatarvikkeita, jauhoi ja muita. Hää sano, et kyllä heidän talosta vielä riittää luovuttaakii. Myö taas autettii emäntää kaikessa, missä voitiin. Emäntä ootti neljättä lasta.

Niin tämä pienin poika, tämä Matti, kun suuremmat eivät ottaneet mukkaa, kiipes sinne yläs. Äiti, joka makasi siellä, jutteli hänen kanssaan ja leikki sormileikkejä, niinku parivuotisen kanssa leikitää. Kun miun isä tuli, Matti rupes kulkemaa isän mukana. Se oli oma vaari. Naapurin vanha isäntä oli vaari, mut miun isä oli oma vaari.

Tästä evakkoajasta ei sit oooka paljo, oltii siel ja ootettii sodan loppumista. Jännitettii, huhut kulkivat ja uutiset kulkivat. Kun mie olin saanu kaik paikallee asettummaa ja olin saanu äitin käytetty lääkäriissä ja saanu lääkkeitä. Käytin Mikkelissäki häntä lääkäriissä ja tutkittavana. Siel ol äitin sisar, missä hän sai sil aikaa olla, ku sai lääkkeet. siin män vähä kerrassaa.

Mie kävin naapuritalossa ompelemassa, korjaamassa vaatteita ja suuremmista pienentämässä. Sain muutaman markan siinä. Oli sit tää sotilaspalkka, minkä mie sain sen jälkee, ku oltii mänty naimisii. Se ol tavattoman hyvä. Näin saatii ostaa ruokaa ja mitä tarvittii muutakii. Tarvittiha siin ainakii lautasii ja pikkune kattila. Ei tarvinnu ain männä alakertaa, ku siel yllälä ol semmone kamina.

Ku isä tul, hänel ol miun ompelukone. Niin mie sain sit ruveta tekemää vähä itelleikii vaatteita, ku mie sain sieltä tätiltä vanhoi vaatteita. Sil lai. Sitte loppu sota, Ilmari tuli ja niin siin sit ajateltiin, et miesten on lähettävä Lietoon, kaavettava sieltä puut ja ruvettava rakentammaa entiselle tilalle, ku sen sai, jos halus, takasii. Niin miehet lähtiit ja myä naiset jäättii taas siihe.

Hyö sit Liedossa tekkiit. Sit ku tuli kevät, myä tultii Lietoo entisee paikkaa, sinne Lempiselle asumaa. Saatii laittaa miehille ruokaa. Mie hoitelin lehmii. Saatii ne sinne ommaa peltoo laiduntammaa. Pelto ol nii huono, eihä se kasvant yhtää mittää. Mie muistan, et ensimmäine kesä ol tavattoman kuiva, ku elokuun kymmenes päivä vast ensimmäise kerran sato. Eihä siel itäneet mitkää. Perunoist tuli pienet.

Mie oli istuttant keyvää kaalii. Savine maa halkes kui monta metrii syvälle. Kaalintaimet tulessa heiluvat siin halkeeman vieressä. Voi semmosta kessää en oo nähny. Karjalan pehmeet maat eivät kärsineet pitkistäkkää pouvista. Ne ol hikeviä eli kevyen maan pohjavesi yän ja päivän lämmän vaihtelujen mukkaa nous aina sinne yläs, mut tääl ol hassun näkästä, ku kaalin pienet pätkät heiluvat siel. Mies sano, et otetaa ne pois. Mie sanoin: - Ei oteta, katotaa.

Kymmenes päivä tuli kaks viikkoo tavattoman kovat ukkosilmat. Ne ol niin kovat. Ne hakkas kahta puolta sen pellon metsää. Kaikki haapapuut se pirsto. Ei ne palaneet. Myä asuttii Ilmarin kanssa vanhas makasiinis

kesäl, ettei tarvint kulkee eestakasi. Muistan yhenkii illan, kun mie iltalypsy aloitin siin. Kaks lehmää ol sillo majos, eikä ne kauhee paljo lypsäneet. Monta kertaa joutu juoksemaa pois keske lypsy, ku vettä alko tulla ja salamat räisky.

Se ol kamalaa, ku yks pilvi meni ohi,ni toine tuli. En oo nii kamalaa ukkoskessää toista viettäny. Kun maa sai vettä, nii kaalit alkoit kasvaa. Muutama viljanpiippo sieltä tuli, ei ne mittää viljaa tehneet. Heinä alko vähä kasvaa, et saivat ees elukat laitumel syyvä. Miehet rakensiit. Sellasii tyyppiirustuksii mukkaa pit tehä. Asetettii nii, et tupapuol ol aurinkoo päi ja siin ol kaks kammarii, melko iso eteisosa, mist män kellarii raput sekä vinttihuoneisii, jos sinne sit millo tul.

Äiti tuskail siin keittiäs, ku siin ol tämmäne valmishella, ku ol mitä ol. Ei muuta saant, ei saant tiilii eikä saant mittää. Kaik piti jostai, en tiä, mist raahata, lupia sieltä ja lupia täältä, tuolt saat sitä ja tuolt tätä. Isä, vaik oli edellissyksynä leikattu toine munuaine, mennä känkytti, koitti mennä. Ku hänel ol sitä puhetaitoo, sai aina jotakii, mistä pääs etteepäi.

Silviisi sitä sit rakennettii, niinku rakennettii. Laitettii lattiaakii vaa häyläämättämät lauat, kuha päästii vaa sissää. Se oll kuuma. Äiti keitti possuille perunoita, keitti kanoille perunoita. Ihmisille piti laittaa ruokaa ja paistaa leipää ja tehä vaik mitä ja kaks vierasta rakennusmiestä ol siinä auttamas. Asunnon peräst rakennettii navettaa ja sit saunaa. Näin päinvastoin, karjalaine rakentaa tavallisest ensi saunan ja sit vast muut. Myä tehtii nyt toisipäi.

Sitte hää sano sil rakennusmestarille, joka tul tarkastammaa rakennusta: - Tää on kyl iha kauheesti tehty. Tää on jo elläissää helvetis, tää on nii kuuma. Hää haluais, et tää vaihettais tuonne pohjoisepuoleisee kammarii. Ettehä työ siel saa aurinkoo. Teiä pittää saaha aurinkoo, se on sitävarte tässä. Äiti sano: - Jos nyt miul ois uuniluuta, mie ajasi teiät ulos. Maalaine saap aurinkoo muutenkii. Eikä emäntäkkää ain oo sisäl, varsinkaa tälläise piene tilan emäntä. Mie tahon, et se muutetaa sinne, et annatte luvan.

Kyl se sit saatii se lupa. Nii keske kaike rakentamise siirrettii tupa sinne toisepuole. Ei se olt mikkää nii pien kammari, niinku nykyjää on. Se ol oikee kiva. Siit saatii suurempi kamari, niinku hienost sanottuna, olohuone sit tästä. Se ol mukava. Siihe saatii kukkasii, jotka auringos kukkiit ja olliit jos kui.

Loppuje lopuks siin aika men ja päästii näist kaikista elintarvike- ja muista tarvikekorteista. Se asettu siihe paikallee, saatii lehmiä maitoo, possuista lihhaa, lampaasta villoja, kanoista munia. Oltii ruvettu kasvattammaa kaniineja, ku niistä saatii lihhaa ja sillo alkuu oli vielä tämä turkisinahka nii kysyttyy, et niistäkii saatii. Kivast menikii nii kaua, kunnes piti ruveta maksamaa verroo ja lyhentämmää maan hintaa. Sit se pistikii tiukalle meiät.

Paikallisilla asukkailla oli sellane mielikuvitus, et myö saatii ilmaiseksi se maa, mut ei se nii ollu. Myä saatii vaa kolme vuoen verohelpotus, jollo ei tarvinnu maksaa veroja ja pitkäaikane laina. Myö maksettii se sit. Mites myö nyt oltii, jonkinlaine haltijanoikeus siihe, voiko mie en tiä oikee näitä virallisii nimityksii, olkoo mikä olkoo.

No nii, sillee sit eletti jällee. Metsäst saatii vähä lissää rahhaa ja mie rupesi ompelemmaa. Mie ompelin yätä päivää. Mie ompelin 15 vuotta nii, et korkeintaa neljä tuntii nukuin yäs. Väliil pit käyvä navetal ja auttamas miestä, ainakii sillo, ku hää ol naapurii auttamas, et sit taas saatii naapurist appuu. Naapureie ja näie ihmiste kans, missä myä oltii, meil ei olt koskaa mittää sanomista. Myö kohattii tommosii vaa mukavii ihmisii.

Muistan mie, ku miehein täti kerto, et ku hyä männiit evakkomatalla, ku Liedon asemalt tulliit, pyrkimää talvisoa aikan pakkasyäks yhtee tuppaa, et saisiit olla sisäl, ku lapsetkii on ja kaik paleliit. Emäntä heitti halolla ovensuuhu heitä. Ei käynt kehekää. Toine pere, joka siin oli, läks etteepäi, mut täti sano: - Jos emäntä heittää toise halon, eikä anna meiä täs olla, myä nostetaa emäntä ulos. Hyä olliit yön siin. Tää jäi miu mielehei, ku hää kerto. Tälläistä vaikeeta meil ei olt. Talvisoa aikan Rekijoe emäntä ol ymmäl, et voi hyväne aika, kui hää nää sijottaa. Nauro päälle ja ol varmast iha hyvillää, ko koko talvi meni mukavasti. Toise kerra sitte Joutsassa myä päästii iha onnellissee talloo. Mitä kaikkii kommelluksii, niitä ei enää muistakaa. Mitä matkalla oli pienet nälät ja pissahädät ja kananpoikien kuoriutumiset ja muut ne kaikki oli ja kuulu siihen.

Mie olin sillo sit sairastunu. Tulin jonkunlaisee shokkii vai kui sitä sanotaa päänautii sillo, ku Joutsaa määntii. Mie olin sen ensimmäise kesän nii, et miust tuntu, et mie en ymmärtäny mittää. Mie makasi nurmel vaa ulkona ja sen verra kävin, et äiti sai syyvä. Se taas meni siin ohi. Itse mie en tajunnu, mikä se oli, mut jälletpäi oon ajatellu, et se ol joku päänaut.

Ensi tää isäntä, jolt meitä maat otettii, ne otettii halvalla. Saivatha hyä vähä, mut se ol niinku valtio ottaa, se ottaa, mist katsoo. Ku heil ol vaa yks laps ja iso tila oli monet kymmenet hehtaarit, siit otettii meille semmone kuus hehtaari. Se ol semmone takamaa, mikä ei kasvant mittää. Koko aja tehtiä täitä ja koitettii saaha lissää multaa. Savimaaha uppos nii paljo, ettei olt mittää tolkkuu.

Mei siit pello yli tuli tiekii, vähä usseimma ihmise kulkeva tie. Joka vuosi siihe ajettii hiekkaa, kiuvaa ja tehti puusta kapulatietä poikittai ja taas ajettii. Joka kevät sielt nous savi tien päälle. Se on tuo savimaa semmone.

Siint on kulunt aikaa. Kylhä ensin vanhaisäntä ja nuorisäntäkii ollit vähä siint, mut ne ollit miesten asioita, niinku heinäseipäitä ja aijan tekkoo ja semmosta. Ne ajan kulluis menniit ja meist tul mitä parraat ystävät Ketolan väen kans. He ollit valmiit ain auttamaa, varsinkii sit, ku nuor emäntä tuli. Hyö ollit valmiit ain auttamaa meitä. Mies taas kävi puolestaa auttamas siellä, missä voi.

Vuoskymmenet on menneet. Ihmiset on iloinneet ja surreet. Muistan ku joku kerto äidille, kui paha on ollu täällä muual maailmassa ja kui ihmiset on olleet, kui ne on haukkuneet ja sanoneet. Äiti tuumas siihe vaa: - Mie oon ajatelt tätä asiaa, et jos nää länsisuomalaiset oisit tullu sinne Karjalaa, nii myä ois vällee oltu viel pirumpii, ko meil on tuo sana ain nii tulollaa eikä myö keritä ajattelemaa, mitä myä sanotaa.

Mie olin syntynt ja kasvant Viipuris. Kun mie sit Viipurii ensimmäise kerran pääsin, kaheks tunniks sinne mentii. Lappeenrannasta mentii porukalla laivalla kanavaa pitki ja tultii sinne. Siel ol sit semmoset tarkastukset. Kuus venäläistä milisii ol kahta puolta. Toine katso ja toine kertaa. Se ol kauhee meno. Auto pysähty Karjalakavun Perjoskan luokse, mis enne oli sanomalehti-Karjalan toimitalo. Mie läksin siit sit katselemaa kouluteitäni. Ei miu mittää tarvitse ostaa.

Sanottii, et kahe tunni pääst pittää olla täs näi. Mie läksin siit sit, siel Eliaa kirkon luona olin siel Lallukakadul. Eliaankadun kulmas oltii asuttu viimeks. Menin sinne. Tuntu, et mie menin nii pieneks. Mie oikee pelkäsin jokkaista vierasta ihmistä, joka tul vastaa. Saatto olla, et ne katsoitkii, oisko miul mitä vaihetauvaa, oisko mitä myätävää. Mie, meniks mie, Maunukattuu pitki ja sit Lallukan liiketalon, siit kiviukkojen talon kulmast läksi mänemää yläs päi. Menin ja menin.

Nää kivitallot ollit siin pysyneet pystys, vaik sielt aseman luont olliitkii sortuneet alas. Tää ol olt semmone kaksoistontti, mis ol puurakennuksii, viis puurakennusta. Ne ollit kaik palaneet. Se ol ilman muuta. Sinne taustalle oli rakennettu tiiline rivitalo, mikä ol oikee kaunis. Sen ees ol nii paljo kukkii ja muuta puutarhaa. Siin varmaan asu joitakii hallitsijaihmissä. Se ol nii kaunis.

Eliaa kirkko ol romahtant. Siel ei olt mittää. Mie kävelin ja seisoin vähä aikaa siin, se ol ortodoksine kirkko, rappukivel ja läksin sit takasii. Mie tulin sielt Punaselähtee torin kautta ja Torkkelin kattuu. Mie menin oikeastaan Torkkelin puistoon siittä ja tulin Puistotietä. Se ol nii hoitamaton, lehmusteoksat ja vaahteraoksat hoitamatta.

Tuntu nii, et sinne mennee ku tunnelii. Voi hyväne aika, ko se ol surkee. Sen verran mie katsoin, et nekkii ihmiset, jotka siel ollit, niil ei varmast olt paljo mittää. Naiset ain kantaat kauneutta syvämmessä. Vaik ol kui likane ikkuna ja vaik ol minkälaine rätti ikkunaverho sijas siel kuppees, ni jossakii peltipurkis kukki ain palsami tai pelargoni. Hyäkii ollit sinne jostakii tulleet. Hyä ollit siirtolaisii, vaik eivät ehkä olleetkaa evakkoja. Sen jälkee miun ei oo teht miel männe sinne miun rakkaasee Viipurii eikä Uuvellekirkolle, mikä ol miun mieheni kotipitäjä ja jossa miekii kerkisin pari vuotta assuu, kun oltii muutettu sinne perheen kanssa.

Näin on elämä mennyt ja kaikki kaunis on säilynyt mielessä sieltä Karjalasta. Vaikka nää, jotka käyvät lähes joka kesä katsomas entisiä kotiseutujaa, kertovat, minkälaisista siel on, ni ei se miu muistojai hävitä. Aina mie muistan Halolan järven, sinisen, kauniin. Muistan sen liukkaat jäät, missä potkukelkalla otettii kyytiä tuulen mukana ja, jonka vedessä utiitiin kesällä. Se oli ihanan lämmintä vettä. Ainakin se tuntui lapsesta ja nuoresta kovasti ihanalta. Sen multa oli pehmeää. Vaikka joskus oli perunannostossa, joka tehtiin käsin

silloin, selkä väsynyt. Tai niittämisestä ja seivästämisestä käsivarret aivan kuin poikki, siellä oli kuitenkin ihanaa. Sen kalat maistuivat paremmalta. Sen perunat olivat paremman makuisia.

Entäs sen tattariryynit. Siellä paistoit piirakoita, rätsähytit. Erkki Taberman on kirjoittanut sellaisen runon Karjalan potattiipiirakasta. Eihä nyt saa mittää kunnollissii piirakoitakaa. Niit tullee tuolt leipomoista paksu kuor ko antura. Joko räystääl paistettu, et ne on kuivii, tai sit ne on poltettu. Ei sähköuunis saakaa nii hyvyä, leipomoil niilhä on sähköuunit, niinko oikee semmoses tiiliuunis.

Mie lukisin sen Tabermanin runon. - Rakkauslaulu potattiipiirakalle - Sielhä ne kasvoit, vanha sine ja punakuorine, saksalaine ja ruis, piirakan sielu ja ruumis, siel Uuevekirkon hikevil kennäil. Täti piirakat paistaa rätsäytti, kaulitsi pullolla kuoret ja kapustalla hämmensi syvämmet, varisti arinan sopivan kuumaksi, räpsähytti vähän jauhoja arinalle.

Tuppaa tuli piirakan odotuksen tuoksu. - Ai ko haisoo hyvälle, haisoo hyvälle. Lauantai-iltana saunan jälkeen otat arinalämpimän hantuukin alta potattiipiirakan hellästi kaksin käsin. Päälle ripaus vastakirnuttua, suolalta tuntuva, kupillinen lehmältä maistuvaa.

Haukkaat reunasta. Maailman mahtavin maku kitaleassa, arinakiven viipyvä lämpö kielesi päällä. Voiko elämältä enempiä odottaa. - Täähä ol jo paljo, vaik mie unohuti sielt välist jottai. Se ei tuu miu mielehein täl kertaa. Jos haluat, ni osta tämmäne Uuevekirkon runokirja. Siin on paljo haikeita runoja, muisteltu kotiseutuu. Tää ol semmone erikoine, mikä pist miu silmähein ja koit- telin sit opetella sitä. Nyt mie en enää muistantkaa sitä kaikkii.

Nyt on ensimmäiset aikuiset, jotka olliit evakkona, ovat nukkuneet pois. Nukkuneet jo vuoskym- menet kirkkomaalla. Myö, jotka oltii sillo nuorii, ku lähetii, miekii 19, mä kävellää siel kirkkomaalla, katsellaa, et täälhä myökii kohta ollaa leppäämäs. Onks se sit nii välly, onks se savista maata, mitkä meit peittää, vai onks se heliää hiekkaa, mitä ois olt Karjalas. Seko on nii, et elämän pittää kulkee ain etteepäi ja ihmisen pittää ain mukautuu siihee. Niihä se sannoo itämaine tietäjäkii: - Jos sinuu ei mikä miellytä, koita muutta se. Jos et saa sitä muutetuks, sopeudu.

Niihä myähä karjalaiset on joutu sopeutummaa, kuka parempi kuka huonommi. Kuka on säilyttänt murtehee, niinku miekii. Miu murre ei oo oikeastaa mittää erikoista karjalanmurretta, ku Viipuris ei olt paljo erikoisii sanoja, vaik se intonaatio tää sävelkulku ol ehkä vähä erilaine. Ku Koivistolt olt isä ja mummo varsinkii, ni siel ol semmosii erikoisii sanoja. Uuvelkirkol, mitä mie kahen vuuen ajan kerkisin oppii, siel ol paljo erikoisii sanoja. Enhä mie niitä kaikkii muista, vaik se ois nii tavattoman lustii kertoo sil murteel kokonaa, mut ku ei enää ossaa nii ei ossaa. Kaik vähä kerrassaa, joka sana dementoituu pois mielest.

- Mitä mie täs viel kertotin? Niin paljon sanomatta jää, niinkuin iskelmälaulaja sannoo. Jottai kuitenkin tul. Vaik näikii, ko lounaissuomalainen emäntä tyrkkää evakolle vauvansa ja sannoo: - Viruta tuo lapsen perse. Kyl siin on vähä ihmettelemistä, ku Karjalassa viruttamine tarkoitti venyttämistä. On niitä nii paljo muitakii, mut en mie niit kaikkii enää muista.

Ruuatha ne olliit tietyst, ku ensittäi joku varsinaissuomalaine isäntä saatto sannoo: - Meil on olt tapan nii, et meil syyvää puuro ja leipä eriksee. Kyl ne nyt on tottuneet piirakkaan. Jos ne saavat hyvän itsepaistetun piirakan, ni se on sit jotakii. Sitä ne kovast ensi ihmetteliit, paistettuu piimää, niinku hienost sanotaa rahkaa ja siint tehtyy piirakkaa. Jokkuu sano silviisii: - En mie tämmöstä tykkää, mikä on hapanta ja mikä on makiaa, ei tää oo mittää. Nyt ne on tottuneet. Nyt ne tekkää emännät pashaa, jos ei ne osta, kaikkee muutakii semmosta. Hapankaali nyt on tullu oikee muotii. Ensinhä sil naurettii, ku syksyl hais kaik hapankaalil. Ku ensittäi kaali kävi ja sit ku ruvettii laittamaa ruokaa, se kiehuissaakii hais nii, et kilometri päähä vissii haju käi. Nyt on kaik nii tullu mieleiseks täälläkii.

Myökii ollaa opittu. Mie oon ain kyl osannu syyvää nii rosollit kui koton tehnyt makkaratkii. Ku äiti ol kotosi Pohjois-Karjalasta, sieltä Rääkkylästä, mis ol paljo ruotsinkielistä asutusta. Siel olliit ruuvatki erilaista ku muual Karjalassa. Äiti ol ain teht rosollii ja hää ol jossai siasuolii teht makkaraakii. Nää ei olleet miul mittää outoo. Ensinnäi karjalaiset ei uskaltanneet syyvää tätä varsinaissuomalaista sianmakkaraa. Nyt ne ossaavat tehdä itsekii sitä tääl maalla nimittäi.

Kylhä ne vissii vähä sitä murretta nää paikalliset nauroit, mut niihä myäkii naurettii häitä. Sanat ei oikee olleet käyvinnää. Myö ko oltii lipevämpkielisii, meilt käi noppeemmin tää juttu. Nää länssuomalaiset ovat semmosii hittaampii ja mieltiivät kaikkii. Ku miu eno ol Urjalassa, ja serkun pikkune poika talvisoan aikana sairastu kuumeeseen. Nuorempi sisar lähetettii isännältä kysymää hevosta ja kuljettajaa, jot sais lapsen lääkärii. Isäntä tuumas vaa: - Meinaan tuota. Tyttö tulloo pois ja hänelt kysyttii, et lupaskos isäntä. Ei hää tiiä, ku se sanovaa, et meinaan tuota.

Ku seuraavan aamun män kysymää, isäntä sano: - Pittäähä se laps lääkärii saaha. Näihä se ol. Vierekkäi on eletty, toimee on tultu, saatu uusii ystävii ja saatu uusii vihamiehii. - Kiitos kuitenkin kaikille, sekä Luojalle, että ihmisille kaikesta, mitä olemme saaneet kokea.

Anna ainakii Jumala, Luojan anti armollinen,
anna vilja viisahasti, suotuisasti suolan puolta.
Anna kuin esi-isille tahi suurelle suvulle
kyllin syyvä, kyllin juuva, kyllin antoa kylälle.

2004 © Copyright Evakkoinstituutti / ProKarelia

Kirjoitus laitettu Uusikirko Seura ry:n sivulle Uudenmaan Karjalaisseurojen Piiri ry:n kulttuuritoimikunnan puheenjohtajan Laina Kauppinen puhelimesta ke 28.12.2005 antamalla luvalla.

Sanelma Halonen: s. 20.9.1920 Viipuri k. 6.4.2005 Lieto

Asui maanviljelijämiehensä Ilmarin kanssa Liedon Loukinaisissa. Oli marttayhdistyksen perustajajäsen Halolassa sekä Liedon Loukinaisissa. Toimi Liedon Karjalaseuran aktiivisena ja kantavana jäsenenä sekä ohjasi ja johti näytelmäkerhoa. Toimi pikään Liedon kansalaisopiston ompelukerhon ohjaajana. Oli myös lausuntataiteilija varsinkin Kalevalan tulkitsija. Hänet valittiin Helkanuorten kunniajäseneksi 1986. Karjalan liitto palkitsi hänet kultaisella ansiomitalilla karjalaisuuden ja runouden tulkitsijana.